

# ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.161.2 (Т. Зіньківський)

## ПРОЗА ТРОХИМА ЗІНЬКІВСЬКОГО В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

*С.С. Кіраль, доктор філологічних наук, професор*

*Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ*

*Проаналізовано прозову спадщину українського письменника Трохима Зіньківського (1861–1891) в контексті розвитку української прози кінця ХІХ – поч. ХХ ст., що дає змогу простежити виразну еволюцію прозаїка в аспекті росту його майстерності, тобто авторську історичну поетику сюжету, жанру, стилю його творів.*

*Оповідання, повість, казка, художні засоби, фабула, персонаж, рецензія*

Центральне місце у прозовій спадщині Трохима Зіньківського (1861–1891) посідає група творів з оригінальними сюжетами, мотивами, образами – «Історична казка» (1888), «Сидір Макарович Притика» (1888), «На вулиці» (1888), «Сон (Мрія)» (1889), «Кудюю йти? Різдвяна повістка» (1889), «Моншер-козаچه (гумористичне оповідання)» (1890). Ця група становить цікаву хронологічно складену цілість, яка дає змогу простежити виразну еволюцію прозаїка в аспекті росту його майстерності, тобто авторську історичну поетику сюжету, жанру, стилю його творів, і яка йде в ритмі розвитку української прози взагалі. О. Кониський зазначав, що у прозових творах та публіцистиці письменника «добре визначився і хист, і талант, і прямування, і погляди, і світогляд молодого письменника», який «справді був певним українським русином, певним демократом, певним тим національним радикалом», був «чоловіком праці, діла на тій колючій стежці, якою неминуче треба йти нам до свого народно-національного ідеалу» [4, с. 273].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Т. Зіньківський-прозаїк – вісімдесятник ХІХ ст., і у його творах відчутна, з одного боку, інерція фази етнографічно-побутової белетристики в історії української літератури, а, з другого боку, – етап тенденції до посиленого психологізму й інтелектуалізму, характерні для письменників «нової генерації» кінця ХІХ – поч. ХХ ст. Ці тенденції у Зіньківського то співіснують, то проявляються в «чистому» вигляді. Прикметно, що І. Франко зарахував Зіньківського до когорти молодих талановитих українських письменників того часу: «Аж на початку 90-х років починається новий рух з приходом нового покоління, в якому визначаються як талановиті белетристи Василь Чайченко, Леся Українка, Володимир Самійленко, А. Кримський, М. Школиченко, Т. Зіньківський, Гр. Коваленко, Людмила Старицька» [11, с. 86].

Белетристичні твори письменника були загалом позитивно поціновані тогочасною критикою. Автори відгуків відзначали автобіографічний характер деяких із них, висловлювали різні думки стосовно художнього методу Зіньківського, його світогляду, але не торкалися жанрової специфіки кожного твору, не аналізували художніх засобів автора, не побачили його творчої еволюції.

У рецензії на видання збірки «Малюнки справжнього життя» (СПб., 1889; містила два твори – «Сидір Макарович Притика» і «На вулиці») Б. Грінченко висловив щиру прихильність до таланту автора; особливо йому імпонувало

правдиве зображення недостатньо висвітленого в нашій літературі «салдатського нежиття», вдале змалювання образу «ундер-цера» [2, с. 346]. Ом. Огоновський, наприклад, влучно відзначив найістотніші прикмети творів Зіньківського, писаних прозою, які «визначаються горячим патріотизмом українським і вдатним алегоричним писанням» [7, с. 1318], а деякі з них – гумором. Важливою методологічною вказівкою Ом. Огоновського для інтерпретації прози Зіньківського є його спостереження над алегоричністю оповідань цього автора, яка, на думку історика літератури, йде від Д. Мордовця. Навіть «Історичну казку» Ом. Огоновський розглядає як твір алегоричний. Герої цього твору – Грицько Козаренко, Іван Богоносець і пан Хвалько Яблуновський – «сі три типи суть персоніфікацією України, Москви й Польщі» [7, с. 1320].

**Мета дослідження.** Вважаємо доцільним проаналізувати зазначені твори письменника, згрупувавши їх за вищезгаданими двома стильовими прикметами.

**Виклад основного матеріалу.** Два ранніх оповідання досліджуваного автора – «Історична казка» (1888) та «На вулиці» (1888) попри новаторські інтонації авторського голосу своєю гамою художніх засобів якоюсь мірою нагадують попередників і сучасників Зіньківського – прозаїків-побутописців. Означена автором дефініція твору як «історична казка» лише в загальних рисах характеризує жанр твору. «Історичність» тут не конкретна, історичні персонажі не фігурують. Уже в цьому ранньому оповіданні автор з усією очевидністю виявив хист характеротворення, увагу до типажу. Зрештою, як майже всі прозові речі Зіньківського, воно має атрибут оповідання-характеру, що зумовлює прийом психологічної характеристики, часто порівняльної.

У творі головні персонажі згруповані за принципом конструювання характерів у казці, у якій герої різко розподілені на злотворців і добротворців. Яскраво вираженим злотворцем в «Історичній казці» є Іван Богоносець, по-вуличному Збродня. Історія злочинності Богоносця – Збродні (від польського *zbrodnia* – злочин), його моральної деградації і становить сюжет твору. Для контрасту образу Злотворця введено образ Добротворця – позитивного заможного господаря Грицька Козаренка.

У романтичній тональності змалювано перебування Івана Богоносця в полоні у розбишак, котрі сплюндрували й спалили село, згвалтували дівчат і жінок. Іван Богоносець заприсягає співпрацювати з розбишаками, з'їдаючи при тій церемонії грудку землі на доказ вірності. Спілка з розбишаками є джерелом його «скороспілого» збагачення й моральної деградації.

Етапи його морального падіння, озвіріння розкривають, наскільки фальшивим було боголюбство цього персонажа. Релігійність Богоносця демонстративно показна, суто обрядова, Богоносці (Іван і його сини) жили бідно, бо пиячили, «хоч, проте були богобоязливі – як увійдеш до їх у хату, то скрізь боги, боги, уся хата завішана; та не сама хата, а й в сінях, і в коморі, і в стайні, то здіймають зараз шапки, хрестяться на образи і низенько кланяються. І вже що горді були зі своєї побожності – то Господи» [8, кн.1, с. 51]. Особливо обурювався Іван Богоносець, коли хто не додержувався посту, їв скоромне у середу, вважаючи, що «... то менш гріха вбити людину, ані ж поскоромитись» [8, кн.1, с. 51]. Деталь надзвичайно

прикметна, вона характеротворча, виступає тим «ембріоном», у якому зароджується й росте Злотворець. Чим більше Богоносець багатів «із людей», стаючи розбишакою, тим більше молився.

Становище всесильного багатія сприяє ростові манії величі, брутального ставлення до свого оточення, зрештою, розвиткові його божевілля. Він прагне свого колишнього друга – Козаренка – перетворити у кріпака, хоче стати царем, пророком або апостолом. «Ні, не дурно в мене череве росте – не дурно – я бо–го–но–сець» [8, кн.1, с. 67]. З черева свого він явить Бога. «В мені самому істина, в мені самому світ, я сіль землі, я світильня» [8, кн.1, с. 67]. У контексті подій сьогодення цей образ дуже чітко асоціюється з прагненнями та бажаннями Богоносця ХХІ віку – російським правителем Путіним.

Оповідання «На вулиці» (1888) – твір виразно етнографічного реалізму – у викладовій формі я-оповідання у ньому маємо докладний опис сільської «вулиці», локолізованої на двох призьбах. Фолькористи-етнографи неодноразово студіювали таке явище у звичаях українського села, як «вулиця», – своєрідний клуб просто неба, де збирається на розваги вечорами, переважно молодь. Вулиця мала свої звичаї, ритуали. Деякі з них відбилися у фольклорних текстах, наприклад, піснях про кашу, яку дівчата закопували на вулиці, аби привабити хлопців, котрі могли піти й на другу «вулицю», оскільки в селі таких пунктів зібрання молоді могло бути кілька – на різних кутках села. Переспіви таких вулиць створює настроєве тло й п'єси С. Васильченка «На перші гулі». Попри цінні побутово-етнографічні деталі твір Зіньківського – це все-таки не документальний нарис, а художня річ, і як така потребує відповідної до його жанру інтерпретації.

За своєю структурою – це белетристичний різновид етюдів – образок, тобто малюнок людських постатей в обмежених рамках часопростору (хронотопу). На двох із половиною сторінках наратор ідентифікує себе як особу сільської ментальності. Разом із тим в його інтонаціях вчуваються нотки скепсису, насмішки над етнографічним оповіданням, яке вже віджило свій вік. Рівень «бабської вулиці»-призьби сміховинно низький. Її учасники – люди не першої молодості – не мають буйної фантазії на витівки, на іскрометний дотеп, відсутні тут молодечі народні ігри, а все зводиться до обмов, сварок і тимчасового примирення двох таборів – двох призьб.

Твір безфабульний і належить до перших спроб фрагментарної прози – форми, яка буйно розквітне в українській літературі на початку ХХ ст. Художня цінність цього фрагмента-гуморески полягає в експресивності мови й витонченості іронії та гумору. Аналогічний твір в українській літературі – відомі «безсмертні баби» (І. Франко) – чотири оповідання І. Нечуя-Левицького про бабу Параску й бабу Палажку.

Твір безфабульної прози – «Сон», з авторським підзаголовком «Мрія», за своїми жанровими особливостями є психологічним етюдом – студією переживань із приводу нерозділеного кохання, своєрідним «Зів'ялим листям» у прозі. Точніше, ця ліризована проза наближається до поезії в прозі ще й своєю піднесеною тональністю й інтенсифікацією образності. В. Кравченко, друг дитинства, однополчанин Зіньківського, згодом відомий фольклорист, у листі до Б. Грінченка

від 05.07.1892 р. писав, що плакав, коли читав згаданий твір, бо «... згадував усе пережите, а переживали ми разом з покійним Трохимом (у «Мріях» – Василь Піддубний). [...] взагалі ж згадав і про його перше кохання, про котре він у своїх «Мріях» тільки мимоходом нагадує. Коли б я міг прочитати усі його твори, то, міркую, немало дечого ще пригадав би» [5].

Символіка заголовка й підзаголовка психологічного етюду Зіньківського – «Сон (Мрія)» – нелегка для розшифрування, але нам здається, що їх функція – згладити різкі контури у зображенні даної ситуації, знечулити сердечні рани, накинути на цю love story ерпанок сну й замрії. З образом сну-мрії пов'язане те ідеальне «пасмо золоте» (О. Кобилянська), що проносить людина з дитинства до скону, точніше, свій ідеал. Сон може бути і страшним, летаргічним, і осяйним, ідилічним, принадним образом щастя, «сном літньої ночі», яким він є в інтерпретації Лесі Українки. У тексті аналізованого етюду Зіньківського читаємо: «І заснув юнак тяжким, важким та непокійним сном, приспаний своїм лихом, як ніч чорним, і приснився йому рідний край далекий, далекий від вогкої, мракою завжди оповитої фінської Пальміри; приснилися йому, як рідний край, веселі та ясні веселого дитячого віку давньої години під пестливим оком у неньки, що промайнули наче сон... і знову сон він сей переживає – бачить себе під батьківською стріхою тихим дитям, на погляд мовчазним та неподільчивим на те, що в його було у душі» [8, кн.1, с. 102]. Образ ідеального дитинства – через призму спогаду – це водночас образ рідної матері й рідної України як антипода чогось осяйного до понурої «мраком завжди оповитої фінської Пальміри» – Петербурга. У фіналі твору герой повертається до рідного краю і рідної матері, які для нього «криниченька чиста спаленій душі моїй». Злий, гнітючий сон-кошмар, яким для нього були роки шукання ідеалу в коханні, з усією очевидністю розвіюється. «Всьо розвіялось, як сон» (В.Пачовський). Нарешті, ідеал знайдено – у рідній матері, у ріднім краю, які були далекою мрією. Така концепція заголовка й підзаголовка. Ліричний герой у захопленні й розчаруванні, у помилках, у стражданні вимучує слухну, як йому здається, концепцію кохання. Це щось більше за пристрасть, зумовлену фізичним дозріванням, статевим гоном, а почуття, одухотворене присутністю між двома статями чогось третього, – високого ідеалу.

В аналізованому «Сні» автор широко послуговується засобами екстравертивного психологізму, тобто деталями, жестами, мовою, що є зовнішнім виразом внутрішнього буття людини – його психічних станів, емоцій, пристрастей. «Сон» Зіньківського наближається до творів письменників молодшої генерації, автори яких, за спостереженням І.Франка, неначе засідають з магічною лампою в душу героя й освітлюють її зсередини. У цьому аспекті Зіньківський у «Сні» досягає майстерності.

Другим психологічним етюдом у Зіньківського є твір малої прози «Кудюю йти? (Різдвяна повістка)». Публікація цього твору в «Зорі» в 1891 р. була зразу помічена читачами, і як писав А.Кримський, що «чимало людей похваляли «Кудюю йти» Трохима Зіньківського» [6, с. 88–89]. Цікаві міркування висловив В. Прокопович у рецензії на збірку літературних творів «Хвиля за хвилею» (упорядкував й видав Б. Грінченко у Чернігові в 1900 р.), у якій було вміщено згаданий твір. Вважаючи

його непересічним белетристом, він зокрема зазначив: «Уся ця повістка перейнята величною ідеєю відродження людини, що занедбала була рідний край. Здається, автор тут алегорично розумів Україну – скільки українців гине для Батьківщини нині в Росії; скільки їх таких, що вважають за корисне для рідного краю знищення усіх національних відмін, обрусіння й підлеглисть російським культурним впливам у всіх обсягах життя? [...]. Нагадати про ці святі істини і хоче Зіньківський, до їх він кличе. Повістка його, зігріта теплим релігійним чуттям і глибокою любов'ю до батьківщини, робить чарівний вплив. З погляду артистичного виконання – вона бездоганна – рядочку зайвого немає. Мова надзвичайно мелодійна» [1, с. 24].

Пуантом «повістки» є психологічний перелом у душі яничара, який «потурчився-побусурменився» (сказати б стилем українських дум), тобто зденаціоналізувався, став перекинчиком, але вирішив повернутися до свого народу зі служби чужинцям і служити своїй країні. У жодному прозовому творі Зіньківського національна ідея не виражена так пристрасно, як у цій «різдвяній повістці». За жанром твір скомплікований і лише незначною мірою відповідає авторському жанровизначальному підзаголовку. Так звані «святкові» або різдвяні оповідання нерідко побудовані на дискомфортному матеріалі, як от «Різдвяні оповідання» Ч. Діккенса, забавляли читача під час свят інтригуючим сюжетом та обов'язковим щасливим закінченням (happy end). У 80-і роки «Зоря» замовляла оповідки такого типу Олені Пчілці, яка написала їх кілька. Панас Мирний шокував читача, який очікував веселого фіналу в «новорічному оповіданні» «Морозенко». Молодий М. Коцюбинський розважив читача «Ялинкою», погравши трохи на його нервах зображенням нападу вовків на юного героя. Мабуть, «різдвяна повістка» Зіньківського – твір найоригінальніший у типологічному ряді святкових оповідань. Незвичайний тут новелістичний, частково легендарно-казковий матеріал. Є висока патріотична ідея, але зовсім відсутня розважальність.

Тло події – історичний Рим та історична Германія часу народження Христа – спроектоване на сучасну авторові Україну, поневолену «третім Римом» – Московською імперією. Свого часу літературознавець М. Тараненко також зауважив, що у цьому творі автор «викриває колоніальну політику російського самодержавства у відношенні до України, вдаючись, як і його попередники та сучасники, до прозорої алегорії» [10]. Отже, це алегорично-символічна «різдвяна повістка», літературна умовність якої розшифровується так само легко, як і в античній драмі «Оргія» Лесі Українки.

У зображенні ментальності римлян епохи часів первісного християнства Зіньківський перегукується з пізнішим за його твір – драмою Лесі Українки «Руфін і Прісцилла» та романом «Quo vadis» Г. Сенкевича – «Кудю йти?» й починається образом епохи, «коли ще на престолі Риму сидів пишний Кесар Август, коли гордий Рим весь світ під свою владу підгорнувши, упившись славою і кров'ю людською...» [8, кн.1, с. 112].

Автора цікавить особистість гладіатора – отого, здавалось би, бездумного різника, ката, паталогічну прояву. Але об'єктом справжньої літератури не є паталогія. Як і І. Франко («На дні»), М. Коцюбинський («Persona grata»), Зіньківський «викрешує» іскру людяності у найзапеклішого злочинця. Його

цікавить процес виховання гладіатора. Твір набуває якоюсь мірою прикмет роману виховання. З усією очевидністю тоталітарна жорстокість маси є наслідком «виховних» зусиль тоталітарної держави.

Букварем патріотизму в оповіданні Зіньківського є національна міфологія і фольклор. Мати Германця боїться, щоб він «не став отаким перевертнем гидким, яких у нас немало, – тим, хто гордує рідною мовою і кров'ю». Як же ж співзвучне оте «перевертень гидкий», «яких у нас немало» – з реаліями давньої і найсучаснішої історії України! Психологічна студія перекинчика переростає у гнівний політичний памфлет, який нагадує інвективи Тараса Шевченка про змосковцених перевертнів, які однаково були і є гидкими у всі часи. Зіньківський показує історію вишколу – денаціоналізації у школі манкуртів. Насамперед – це заміна рідних національних богів, міфології, релігії римськими. Відтак – заміна питомого імені чужим – юнака назвали по-римському Люціусом, перетворили на римського легіонера, заставили збройно підкоряти для імперії чужі країни, намагались викликати погорду до всього рідного як до варварського, примітивного, впоїти переконання про вищість культури того Риму, який насправді викоринив рештки республіканства, де була «рабська поезія» Горація, філософія інфантильних стоїків.

Лейтмотивом твору є пошуки ідеалу – «вищої правди». Для Зіньківського як людини і митця вищою правдою є національна ідея. Тут автор застосовує несподівано оригінальний прийом – в історію пошуків «вищої правди» влітає євангельський мотив народження Христа, трансформує його у свій авторський апокриф. Сутність апокрифічного новаторства аналізованого автора полягає у патріотизації, націоналізації біблійного міфу. В останніх рядках клятви-молитви Люціуса – тональність пророцтва. Ось діалог Германця-Люціуса з Римом:

« – А правда ж ваша де?

– А ось де наша правда – Кесар. Він носитель правди на землі, він знаменує Бога, йому ми ставимо вже і вівтарі» [8, кн.1, с. 119].

Це вже щось більше, як російський цар 80-х рр. XIX ст. Це авторське передчуття грядущих імператорів, що оголосять себе богами – Ленін, Гітлер, Сталін, Путін.

Хоча різдвяна повістка «Кудюю йти?» й увібрала у себе прикмети стилю фрагмента «Сон», але автор пішов далі у пошуках різноманітних наративних нюансів і стильової поляризації, «накладання» на основний жанр елементів інших жанрів. У 80-і роки Т. Зіньківський з усією безстрашністю й пристрасстю порушив тему яничарства і виразив її в оригінальних формах.

Коли на початку XX ст. М. Коцюбинський та М. Чернявський у листах-відозвах до евентуальних авторів задуманого альманаху «З потоку життя» накресливали концепцію оновлення української літератури в аспекті тематико-проблемному й поетикальному, то звертали увагу на необхідність розробити теми не лише з життя інтелігенції, а й військовиків, незважаючи на те, що «від давнини до сучасності» українська народна творчість і писемна словесність не оминали цієї тематики. У домонгольський період це була лицарська поезія, пізніше – козацька. У XIX ст. – у фольклорі й літературі широко віддзеркалилась рекрутчина з її

брутальністю. З усією очевидністю М. Коцюбинський та М. Чернявський мали на увазі особливий зріз військової теми – психологічний аспект ментальності офіцерства. Volens-nolens Т. Зіньківському випало на долю пройти солідний військовий вишкіл у фахових навчальних закладах аж до військової академії включно, служити в армії офіцером, отже, добре знати не лише життя казарми, а й психологію військовиків вищого рангу. Це й породило два його прозові твори з життя військовиків – оповідання «Сидір Макарович Притика» (1888) і повість «Моншер-козаче. Гумористичне оповідання» (1890). Це своєрідна діалогія, об'єднана об'єктом зображення і жанровим завданням, – обидва твори є студіями психології військовослужбовців, їх психологічними портретами. Проте перший із цих творів становить неначе підготовчий етюд, шкіц до другого, більш викінченого. В обох творах позиція наратора споріднена, проте у першому оповідач хоча і стоїть близько до героя його оповіді, не заангажований у сюжетне дійство. Етюд (шкіц) як жанр безфабульний, а повість має інтригуючі сюжетні «ходи» й продумані засоби зацікавлення. Варто зазначити, що тогочасна критика зрозуміла й гідно оцінила новаторство Зіньківського. Так, зокрема, дописувач журналу «Правда» підкреслював, що «жите жовніра для великої більшости публіки terra incognita, куди майже зовсім не заглядує промінь письменства, принаймні в українсько-руському письменстві, oprіч тих карикатур, що намальовали Гоголь в “Простаку”, Котляревський в “Чарівнику”, Квітка в “Сватанні” і т. і., ми знаємо вельми мало добрих зразків з життя жовнірського і сердечно дякуємо д. Певному за те, що він взявся поповнити отсю недостачу. І, правду мовити, Певний малює вправною рукою! Читаючи його “Сидора Макаровича Притику”, чуєш, що автор не тільки бачив факти тієї деморалізації, про яку він розповідає, але й стояв біля неї близько і чутким серцем переживав її! Маленька книжечка д. Певного, роблячи добрий вклад в наше письменство, примусить читця, – коли у його не захололо серце, коли розум не закутався в туман “общерусской” деморалізації, багацько-багацько поміркувати над тим каліченням людської моральності, яке заповідає “начальство” Притикам, а Притики – жовнірам. Щиро бажаємо, щоб д. Певний на отсему першому ступні не спинив свого дійсно певного таланту і подав більш а більш зразків з життя жовнірів» [9, с. 85–86]<sup>1</sup>.

Художній світ обох творів побачений, так би мовити, «прижмуреним оком», з гумористично-іронічної точки зору. В етюді «Сидір Макарович Притика» введений тип військового служачи, педантичність якого при його інтелектуальній обмеженості доходить до абсурду, як і в сатиричному портреті військовика такого ж типу в оповіданні М.Салтикова-Щедріна «Унтер-офіцер Пришибаєв», з тією відмінністю, яка виявляється в гуморі росіянина й українця.

Найбільшим за об'ємом і найдосконалішим художньо серед прозових творів Зіньківського є «Моншер-козаче», який за жанром уже не належить до малої прози, а до великої, а саме, це – повість. На початку 1891 р. Зіньківський надіслав рукопис повісті до одеської цензури, але відповіді так і не дочекався (помер 8 червня 1891 р. у Бердянську): до друку її було заборонено. Мотив заборони ґрунтувався на

<sup>1</sup> Бібліограф І.Левицький вважає, що автором цієї замітки був М. Грушевський. – С.К

тому, що: «...повість з офіцерського життя, то не пристало, мов, мужичою мовою малювати життя “благородних” та ще й військових людей, котрі, звичайно, як москалі, повинні говорити московською мовою, бо, як то кажуть, “подав московську сумку, то взяв і московську думку”» [3, с.167]. Повість була опублікована після смерті Т. Зіньківського в «Правді» 1892 року.

Авторська підзаголовкова дефініція – «гумористичне оповідання» – потребує уточнення: це «гумористична повість». Крім значного листажу (45 сторінок), про належність тексту до жанру повісті свідчить структурна організація твору – наявність певної системи персонажів, заангажованість їх у розгорнутий сюжет з численними перипетіями. Тут не один головний герой, а два рівнозначних, оскільки наратор співдіє зі своїм другом, про якого і веде мову. Крім цих рівновеликих персонажів, виступають другорядні – заангажований у сюжетне дійство Шумницький і майже незадіяний у нього Убийвовк, перенесений з етюду «Сидір Макарович Притика», де він був персонажем «без мови». Тут Убийвовк – уже дійова особа й не такий «чорний» характер, як його змальовує заздрісний Сидір Притика, а характер радше комедійний, як і всі персонажі. Гумористична стилізація жанру і полягає у комедійності характерів і мотиву, що проявляються у відповідних ситуаціях. Якщо всі інші белетристичні твори Зіньківського не мають міцного сюжету, то у повісті він добре розвинутий, оригінальний несподіваними ходами, винахідливими засобами за інтригування.

У творі вимальовується образ назагал симпатичної людини з її ентузіастичними захопленнями, високолетними мріями, – образ оригінала у середовищі військовиків, які здебільшого тільки пиячать і грають у карти. Інша річ, що мрії цього героя утопічні, аспірації і вчинки смішні, але не треба забувати, що це комедійний характер. Повість «Моншер-козаче» можна б перетворити на комедію, водевіль тощо – знайдено відповідний драматургічний матеріал, сюжетний нерв, типаж.

Твір Зіньківського можна назвати «Ексельбанти», оскільки у дальшій інтризі жадоба ексельбантів – то жадоба військової кар’єри й спроможності хизування цією відзнакою, декорацією на мундирі ад’юнкта, перед жіноцтвом. Сюжет розгалужується на дві гілки: з одного боку – це лінія наратора, магістраль розвитку його заздрощів (наратор робить допит бідолашній Мотрі, чи справді читала вона Бокля, якого просила у листі принести їй, доводить дівчину до плачу), з другого боку – лінія «проростання» художньої деталі у житті Яся, адже, виявляється, мрією мрій його й були ексельбанти. І чим яскравішає фальшивий блиск «кар’єри» Яся, тим збільшується заздрість його друга (наратора). Мабуть, ніхто в українській літературі так тонко не зобразив психології заздрощів, як Зіньківський. Наратор, з одного боку, усвідомлює глибину своєї підлості, своєї зради того прекрасного почуття, про яке Леся Українка у листі до А. Кримського сказала: «Найбільший скарб на світі – це людська приязнь», а, з другого боку, якась непереможна підсвідома сила штовхає його на цей моральний злочин. Після скоєння злочину наратор виявляє каяття, але читач не схильний вірити у його крокодилячі сльози. Весела комедія набула рис трагікомедії. Крах ілюзій для Яся – цей глибокий психологічний стрес – наратор описує вже без іронії й злорадства. Психологічний стан Яся змальовано реалістично, без перебільшення, по-мистецьки лаконічно й витончено.



**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Підсумовуючи наш аналіз, відзначимо, що у творчому доробку повість «Моншер-козаче» – визначне художнє досягнення Трохима Зіньківського. Це твір скомплікованого жанру, з гумористично-комедійними ситуаціями й характерами, з ефективними прийомами новелістичної поетики («сокіл», «вендепункт»), зі складною системою засобів нарації та стильовими модифікаціями. Белетрист досягнув «свого росту і сили», і хоч життя його обірвалося на найвищій ноті – на тридцятому році життя, він встиг дати низку новаторських творів, якими збагатив українську прозу.

### СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Волох С. [Прокопович В.] Новини нашої літератури / С. Волох // ЛНВ. – 1902. – Т. 18. – С. 24.
2. Грінченко Б. Рецензія на книжку Т. Зіньківського «Малюнки справжнього життя» (СПб., 1889) // «...Віддати зумієм себе Україні»: Листування Трохима Зіньківського з Борисом Грінченком / Вст. ст., археорг. передм., упоряд., комент., приміт., підготов. текстів, показчики, додатки, добір ілюстр. матеріалу С. С. Кіраля. – Київ, Нью-Йорк. – 2004. – С. 346–347.
3. Комаров М. Вісті з Одеси / М. Комаров // Правда. – 1891. – Т. III. – Вип. IX. – С. 167.
4. Кониський О. Пам'яті Трохима Зіньківського-Певного / О. Кониський // Зоря. – 1891. – № 14. – С. 273–274.
5. Кравченко В. Лист до Б. Грінченка від 05.07.1892 р. // «...Віддати зумієм себе Україні»: Листування Трохима Зіньківського з Борисом Грінченком... – С. 334–336.
6. Кримський А. Лист до Б. Грінченка від 22 серпня 1892 р. / Кримський А. Твори: У 5-ти т. – К.: Наук. думка, 1973. – Т. 5. – Кн. 1. – С. 88–89.
7. Огоновський Ом. Історія літератури руської: Вік XIX (проза). – Львів, 1891. – Ч. 3. – С. 1318–1320. Фотопередрук О. Горбача (Мюнхен, 1992).
8. Писання Трохима Зіньківського / Зредагував та життєпис написав Василь Чайченко. – Л., 1893. – Кн.1. – С. 68.
9. Правда. – 1890. – С. 85–86.
10. Тараненко М. Письменник Трохим Зіньківський / М. Тараненко // Зап. правда. – 1966. – 10 серпня.
11. Франко І. Українсько-руська (малоруська) література // Франко І. Збір. творів у 50 т. – К.: Наук. думка, 1984. – Т. 41. – С. 74–100.

### References

1. Volokh S. [Prokopovych V.] Novyny nashoi literatury // LNV. – 1902. – Т. 18. – S. 24.
2. Grinchenko B. Retsenziya na knyzhku T. Zin'kivs'kogo «Malyunky spravzhn'ogo zhyttya» (SPb., 1889) // «...Viddaty zumiyem sebe Ukraini»: Lystuvannya Trokhyma Zin'kivs'kogo z Borysom Grinchenkom / Vst. st., arkheorg. peredm., uporyad., koment., prymit., pidgotov. tekstiv, pokazhchiky, dodatky, dobir ilyustr. materialu S.S.Kiralya. – Kyiv, N'yu-Jork. – 2004. – S. 346–347.
3. Komarov M. Visti z Odesy // Pravda. – 1891. – Т. III. – Vyp. IX. – S. 167.
4. Konys'kyj O. Pam'yati Trokhyma Zin'kivs'kogo-Pevnogo // Zorya. – 1891. – № 14. – S. 273–274.

5. Kravchenko V. Lyst do B. Grinchenka vid 05.07.1892 r. // «...Viddaty zumiyem sebe Ukraini» : Lystuvannya Trokhyma Zin'kivs'kogo z Borysom Grinchenkom. – S. 334–336.

6. Kryms'kyj A. Lyst do B. Grinchenka vid 22 serpnia 1892 r. / Krims'kij A. Tvory: U 5-ty t. – K. : Nauk. dumka, 1973. – T. 5. – Kn.1. – S. 88–89.

7. Ogonovs'kyj Om. Istoriya literatury rus'koi : Vik XIX (proza). – L'viv, 1891. – Ch. 3. – S.1318– 1320. Fotoperedruk O. Gorbacha (Myunkhen, 1992).

8. Pysannya Trokhyma Zin'kivs'kogo / Zredak. ta zhyttiepys napysav Vasyl' Chajchenko. – L., 1893. – Kn.1. – S.68.

9. Pravda. – 1890. – S.85–86.

10. Taranenko M. Pys'mennyk Trokhym Zin'kivs'kyj // Zap. pravda. – 1966. – 10 serpnia.

11. Franko I. Ukrain's'ko-rus'ka (malorus'ka) literatura // Franko I. Zibr. tvoriv u 50 t.– K. : Nauk. dumka, 1984. – T. 41. – S.74–100.

*Проанализировано прозаическое творчество украинского писателя Трохима Зиньковского (1861–1891) в контексте развития украинской прозы конца XIX – нач. XX в., которое дает возможность проследить выразительную эволюцию прозаика в аспекте роста его мастерства, то есть авторскую историческую поэтику сюжета, жанра, стиля его произведений.*

**Рассказ, повесть, сказка, художественные средства, фабула, персонаж, рецензия.**

*The article analyzes the prosaic inheritance of Ukrainian writer Trokhim Zin'kivs'ky (1861 –1891) in the context of Ukrainian prose in the late 19th and early 20th centuries. There is a group of works with original plots, motives, images in the core of his prosaic inheritance. They are "Historical Tale" (1888), "Sydor Makarovich Prityka" (1888), "In the Street" (1888), "The Dream" (1889), "Don't we go? Christmas agenda"(1889), "Monsher Cossack (humorous story) "(1890).*

*It is an interesting chronological compiled integrity, which allows us to trace the evolution of a writer in terms of the growth of his skills, that is the author's historical poetics of the plot, genre, style of his works, and it coincides with the rhythm of the development of the Ukrainian literature in general.*

*On the one hand in his works there is an inertia phase of ethnographic household fiction in the history of Ukrainian literature, on the other hand there is a stage of the trend to increased psychology and intellectualism which were typical of the writers of the "new generation" in the late 19th and early 20th centuries.*

*T. Zin'kivs'ky trends coexist, then appear in the "pure" form. It is noteworthy that I.Franco ranked him to the cohort of young talented Ukrainian writers of that time. T. Zin'kivs'ky fiction works have been positively evaluated by the critics.The authors of reviews have noted that his works are autobiographical. Some of them have different views on the Zin'kivs'ky fiction method, his outlook. But they haven't covered the genre of each work and haven't analysed fiction means of the author, haven't seen his creative evolution.*

**Story, narrative, fairy-tale, methods, plot, character, review.**